

ВАСИЛЬ
СТЕФАНІК

Камінний
хрест
Новели

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2021

СИНЯ КНИЖЕЧКА

СИНЯ КНИЖЕЧКА

Отой Антін, що онде п'яний викрикує на толоці, був все якийсь нещасливий. Все йшло йому з рук, а ніщо в руки. Купить корову, та й здохне, купить свиню, та й решетину дістане. За кожний раз отак.

Але як умерла йому жінка, а за нею і два хлопці, та й Антін як не той став. Пив, а пив, а пив; пропив букату поля, пропив город, а тепер хату продав. Продав хату, взяв собі від війта синю книжку службову та й має йти десь найматися, служби собі шукати.

Сидить отам п'яний та й рахує, аби село чуло, кому продав поле, кому город, а кому хату.

— Продав — та й авус! Не моє — та й решта! Не мо-о-є! Ей, коби дід мій та підвівси із гроба! Моспане, штири воли як слимузи, двацять штири морги поля, хати на ціле село! Все мав. А онука, аді!

Показував селові синю книжечку.

— Ой, п'ю та ще буду. За своє п'ю, ніхто до того рихту не має. А він мені каже: мой, ґрунт прісцев-ес! Печетку прибиває та й картає! Е, я ще не таких вітів видів.

— Аби тобі так умирати легко, як мені гезди легко!

— Йду я з хати, геть цалком вже віходжу, та й поцілував-сми поріг, та й іду. Не мое — та й решта! Бий, як пса від чужої хати! Можна — проши. Було мое, а тепер чуже. Віходжу надвір, а ліс шумить, словами говорить: верниси, Антоне, до хати, верниси, мой!

Антін б'ється обидвома кулаками в груди, аж гомін селом іде.

— Знаєте, туск такий прішов, що раз туск! Входжу назад до хати. Посидів, посидів, та й віходжу — не мое, що маю казати, коли не мое...

— Аби так моїм ворогам конати, як мені було із своєї хати віступати!

— Віходжу я надвір та й ні, таки обмарило. Дзеле-ний мох на хаті, треба би її пошивати. Камінь вода — не я тебе буду, небого, пошивати. Камінь — аби камінь, та й розпук би си із желю!

Антін по цім слові гатить руками у землю, як у камінь.

— Сів я на приспу. Ще небіжка мастила, а я глину тачками возив. Лиш хочу встати, а приспа не пускає, ступаю — не пускає. А мені жель, не жель, ні! Але таки гину... Сиджу я та реву, так реву, якби з ні хто паси дер. Люди ззираються на покаяніє.

— Аді, отам коло воріт та піп прощі казав. Увес мир плакав. Поредна, каже, жона була, працювата...

— Перевертайтеси в гробі, небожета, б-м лайдак. Пропив-ем усе що до нитки. І полотно пропив. Чуеш, Маріє, та й ти, Васильку, та й ти, Юрчику, тепер дедя ме у рантухових сорочках ходити та жидам води до-носювати...

Антін тепер показує на війтову хату.

— Але вітиха — добра жінка. Вінесла ми хліб на дорогу, аби віт не видів. Най пан Бог твоїм дітем годить, де си поступ'ють. Най вам Бог усім дає ліпше, як мені...

— На який ґатунок я маю на чужі приспі сидіти? Іду. Лиш поступив-єм си, а вікна в плач. Заплакали, як маленькі діти. Ліс їм наповідає, а вони сльозу за сльозов просікають. Заплакала за мнов хата. Як дитина за мамов — так заплакала.

— Обтер-єм полов вікна, аби за мнов не плакали, бо дурно, та й відступив-єм цалком.

— Ой легко, як каміння гризти. Темний світ навперед мене...

Антін обводить рукою довкола себе.

— Є ще гезди гроші, але буду пити. З нашими людьми нап'юси, з ними пустю. Най знають, як із села-м віходив.

— Аді, в пазусі маю синю книжечку. Оце моя хата, і моє поле, і мої городи. Іду собі з нев на край світа! Книжечка від цісаря, усюда маю двері втворені. Усюда. І по панах, і по жидах, і по всекі вірі!

ВИВОДИЛИ З СЕЛА

Над заходом червона хмара закаменіла. Довкола неї заря обкинула свої біляві пасма, і подобала та хмара на закервавлену голову якогось святого. Із-за тої голови промикалися проміні сонця.

На подвір'ї стояла гурма людей. Від заходу било на них світло, як від червоного каменя, — тверде і стале.

КАМІННИЙ ХРЕСТ

КАМІННИЙ ХРЕСТ

I

Відколи Івана Дідуха запам'ятали в селі газдою, відтоді він мав усе лиш одного коня і малий візок із дубовим дишлем. Коня запрягав у підруку, сам себе в борозну; на коня мав ремінну шлею і нашильник, а на себе Іван накладав малу мотузяну шлею. Нашильника не потребував, бо лівою рукою спирав, може, ліпше, як нашильником.

То як тягнули снопи з поля або гній у поле, то однако і на коні, і на Івані жили виступали, однаково їм обом під гору посторонки моцувалися, як струнви, і однако з гори волочилися по землі. Догори ліз кінь як по леду, а Івана як коли би хто буком по чолі тріснув, така велика жила напухала йому на чолі. Згори кінь виглядав, як би Іван його повісив на нашильнику за якусь велику провину, а ліва рука Івана обвивалася сітею синіх жил, як ланцюгом із синьої сталі.

Не раз ранком, іще перед сходом сонця, їхав Іван у поле цільною доріжкою. Шлеї не мав на собі, лише йшов із правого боку і тримав дишель якби під пахою. І кінь, і Іван держалися крепко, бо оба відпочали через ніч. То як їм траплялося сходити з горба, то бігли. Бігли

вдолину і лишали за собою сліди коліс, копит і широчезних п'ят Іванових. Придорожнє зілля і бадилля гойдалося, вихолітувалося на всі боки за возом і скидало росу на ті сліди. Але часом серед найбільшого розгону, на самій середині гори Іван починав налягати на ногу і спирав коня. Сідав коло дороги, брав ногу в руки і слинив, аби найти те місце, де бодяк забився.

— Та цю ногу сапов шкребчи, не ти її слинов промивай, — говорив Іван ісперсердя.

— Діду Іване, а батьгов того борозного, най біжить, коли овес поїдає...

Це хтось так брав на сміх Івана, що видів його патороч зі свого поля. Але Іван здавна привик до таких сміхованців і спокійно тягнув бодяк даліше. Як не міг бодяка витягнути, то кулаком його вгонив далі в ногу і, встаючи, казав:

— Не біси, вігниєш та й сам віпадеш, а я не маю чєсу з тобов панькатиси...

А ще Івана кликали в селі Переломаним. Мав у поясі хибу, бо все ходив схилений, як би два залізні краки стягали тулуб до ніг. То його вітер підвіяв.

Як прийшов із війська додому, то не застав ні тата, ані мами, лише хатчину завалену. А всього маєтку лишив йому тато букату горба щонайвищого і щонайгіршого над усе сільське поле. На тім горбі копали жінки пісок, і зівав він ярами та печерами під небеса, як страшний велетень. Ніхто не орав його і не сів, і межі ніякої на нім не було. Лиш один Іван узявся своєю пайку копати і сіяти. Оба з конем довозили гною під горб, а сам уже Іван носив його мішком наверх. Часом на долішні ниви спадав із горба його голосний крик:

ЗМІСТ

СИНЯ КНИЖЕЧКА

Синя книжечка	3
Виводили з села	5
Стратився	8
У корчмі	11
Лесева фамілія	14
Мамин синок	17
Майстер	21
Побожна	25
Катруся	27
Ангел	32
Сама-саміська	36
Осінь	38
Шкода	41
Новина	44
Портрет	46

КАМІННИЙ ХРЕСТ

Камінний хрест	49
Засідання	62
З міста йдучи	69
Святий вечір	75
Діти	79

Підпис	81
Лан	85
Лист	86
Вечірня година	90

ДОРОГА

Дорога	94
Скін	97
Давнина	100
Вістуні	106
Май	109
Палій	114
Кленові листки	130
Похорон	140
Сон	142
Басараби	144
Озимина	154
Злодій	156
Такий панок	164

МОЄ СЛОВО

Моє слово	171
Суд	174

ЗЕМЛЯ

Вона — земля	183
Марія	187
Діточа пригода	196
Пістунка	199
Сини	200
Воєнні шкоди	206
Morituri	211
Дід Гриць	215

НОВЕЛИ
1926—1933 РОКІВ

Нитка	220
Давня мелодія	221
Межа	222
Вовчиця	224
Гріх («Думає собі Касіяниха...»)	227
Мати	229
Роса	231
Дурні баби	234
Шкільник	236
Червоний вексель	240
Гріх	244
У нас все свято	247